

129-54

INGEKOMEN 13 JUNI 1987

RICHTLIJNEN MILIEU-EFFECTRAPPORT

EENHEIDSOEFENTERREIN DE HAAR

juni 1987

MINISTERIE VAN DEFENSIE

Richtlijnen voor het milieu-effectrapport EOT De Haar

1. INLEIDING

2. ALGEMENE OPMERKINGEN BETREFFENDE DE RICHTLIJNEN

- 2.1. Inleiding
- 2.2. Wijziging van het onderzoeksgebied
- 2.3. Het MER EOT De Haar als basis voor de verdere besluitvorming

3. RICHTLIJNEN

- 3.1. Vorm en presentatie van het MER
- 3.2. Probleemstelling en doel
- 3.3. Beschrijving van de voorgenomen activiteit en de redelijkerwijs in beschouwing te nemen varianten en alternatieven
- 3.4. Te nemen en eerder genomen besluiten
- 3.5. Bestaande toestand van het milieu en de te verwachten ontwikkeling van dat milieu
- 3.6. Beschrijving van de gevolgen voor het milieu
- 3.7. Vergelijking van de varianten en alternatieven
- 3.8. Overzicht van leemten in kennis en informatie
- 3.9. Samenvatting van het MER

BIJLAGEN

- 1.A. Samenvatting van het advies van de Commissie voor de m.e.r.
- 1.B. Afwijkingen van het advies van de Commissie voor de m.e.r.
- 2. Overzicht van en commentaar op de ontvangen inspraakreacties.

1. INLEIDING

In het Structuurschema Militaire Terreinen (SMT) is de behoefte aan oefenterreinen voor de Koninklijke landmacht weergegeven. Op grond van een uitgebreide afweging van alle betrokken belangen zijn in het structuurschema tevens de locaties van deze terreinen aangegeven en met de goedkeuring door het parlement bepaald. Eén van deze locaties is het gebied De Haar/Laaghalerveen (in het vervolg aangeduid als De Haar), waar een eenheidsoefenterrein (EOT) zal worden ingericht.

Voor de inrichting van dit EOT zal door de Eerstaanwezend Ingenieur Directeur van de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen in Noord-Nederland een inrichtingsplan worden opgesteld. Daarbij zal gebruik worden gemaakt van milieu-effectrapportage (m.e.r.). De procedure van deze m.e.r. is op 22 januari 1987 gestart met de publicatie door het "bevoegd gezag" (de Staatssecretaris van Defensie) van een door de "initiatiefnemer" (de hierboven vermelde Eerstaanwezend Ingenieur-Directeur) opgestelde startnotitie. Met het oog op de voorbereiding van richtlijnen voor het op te stellen milieu-effectrapport (MER) is door het bevoegd gezag, overeenkomstig de wettelijke procedure, inspraak georganiseerd en is aan de Commissie voor de milieu-effectrapportage en aan de z.g. wettelijke adviseurs verzocht advies uit te brengen. Ten behoeve van de inspraak is op 29 januari 1987 in Hooghalen (gem. Beilen) een informatieavond gehouden. In de periode van 22 januari tot 1 maart 1987 zijn 22 inspraakreacties ontvangen. Op 18 maart 1987 is door de Commissie voor de m.e.r. advies uitgebracht inzake richtlijnen voor deze m.e.r. Bij brief van 27 februari 1987 heeft de Directeur Landelijke gebieden en kwaliteitszorg in de provincie Drenthe laten weten dat de startnotitie hem geen aanleiding geeft tot opmerkingen. Van de Inspecteur van de Volksgezondheid voor de milieu-hygiëne in de provincies Groningen, Friesland en Drenthe is geen advies ontvangen.

Hoofdstuk 2 van dit rapport bevat, mede naar aanleiding van de ontvangen reacties en het advies van de Commissie voor de m.e.r., een aantal algemene opmerkingen over de richtlijnen. De richtlijnen zelf zijn opgenomen als hoofdstuk 3. Als bijlagen 1A is opgenomen een samenvatting van het advies van de Commissie voor de m.e.r. (Het volledige advies van de Commissie voor de m.e.r. is als een zelfstandig rapport gepubliceerd en is aan te vragen bij het secretariaat van de commissie). 1)

Bijlage 1B bevat een beschrijving en motivering van die onderdelen, waarop van dit advies is afgeweken.

Als bijlage 2 is een overzicht van de ontvangen inspraakreacties opgenomen, waarbij de diverse reacties van commentaar zijn voorzien.

1) Commissie voor de milieu-effectrapportage
Postbus 2345
3500 GH Utrecht

2. ALGEMENE OPMERKINGEN BETREFFENDE DE RICHTLIJNEN.

2.1. Inleiding.

Het bevoegd gezag heeft met veel waardering kennis genomen van het ontvangen advies en de inspraakreacties, welke voor een aanzienlijk deel de basis vormen voor de in hoofdstuk 3 van dit rapport opgenomen richtlijnen. In het bijzonder is het uitgebreide advies van de Commissie voor de m.e.r. een belangrijke bouwsteen voor de richtlijnen geweest. Waar mogelijk is de tekst van dit advies letterlijk overgenomen.

Dit heeft ertoe geleid dat de richtlijnen in bepaalde opzichten zeer gedetailleerd zijn. Het is dan ook zeer wel mogelijk dat over een aantal van de door de Commissie aangedragen te onderzoeken milieu-aspecten momenteel nog onvoldoende kennis aanwezig is. In die gevallen moet worden voorkomen dat de opstelling van het MER te zeer wordt vertraagd door uitgebreide en gedetailleerde deelonderzoeken. Wel moeten deze leemten in de beschikbare kennis en informatie in het MER worden opgenomen (zie ook par. 3.6.1. en par. 3.8.).

Met voetnoten is aangegeven welke inspraakreacties in de richtlijnen zijn verwerkt. Overigens maken de betreffende reacties daarmee geen deel uit van de richtlijnen.

Op een aantal onderdelen is afgeweken van suggesties die uit de inspraak en de advisering naar voren zijn gekomen. Voor een beschrijving van deze afwijkingen wordt verwezen naar de bijlagen 1B en 2. Op een tweetal hoofdzaken wordt in par. 2.2. en 2.3. nader ingegaan.

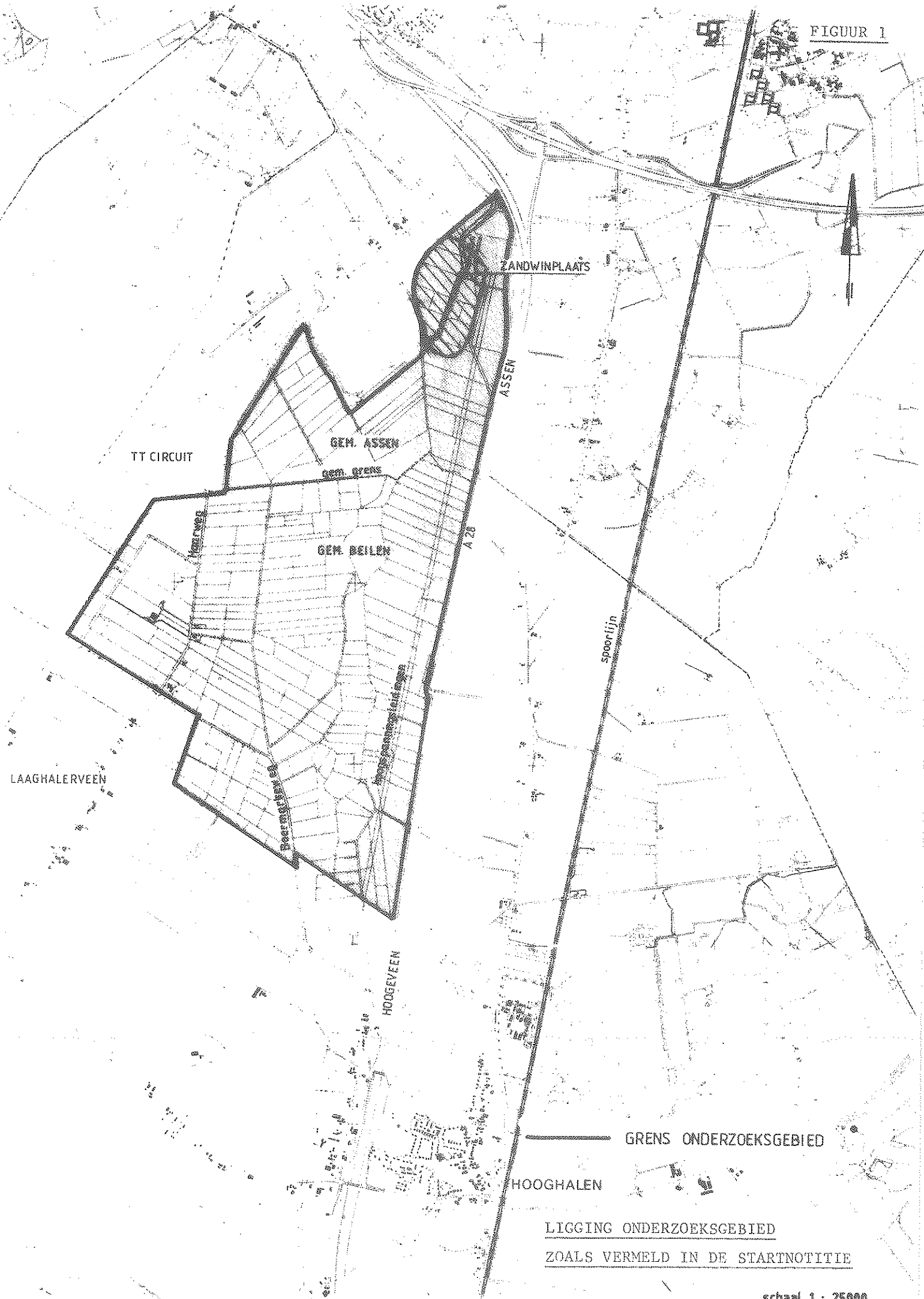
2.2. Wijziging van het onderzoeksgebied.

In het Structuurschema Militaire Terreinen is het EOT De Haar wat betreft de ligging globaal bepaald. Het gaat hierbij om het gebied De Haar/Laaghalerveen op het grondgebied van de gemeenten Assen en Beilen. De exacte begrenzing van het EOT zal in het te zijner tijd vast te stellen inrichtingsplan (zie ook par. 2.3.) nader worden bepaald, mede aan de hand van de uitkomsten van deze m.e.r.

Omdat voor de begrenzing van het EOT De Haar binnen het in het SMT aangegeven gebied verschillende mogelijkheden denkbaar zijn is in de startnotitie van de initiatiefnemer op grond van een aantal overwegingen een onderzoeksgebied aangegeven. (Milieu-effect-rapportage EOT De Haar, startnotitie, januari 1987, pag. 11 t/m 13 en kaarten A t/m D). Binnen dit onderzoeksgebied van 465 ha zou het EOT (250 ha) moeten worden ingericht (zie fig. 1).

Ook in het Advies van de Commissie voor de M.e.r. en in een aantal inspraakreacties wordt op de begrenzing van het onderzoeksgebied ingegaan. Een aantal insprekers stelt voor het onderzoeksgebied verder in noordelijke richting uit te breiden door de noordelijke lus van het aangrenzende TT-circuit hierbij te betrekken. 2) Door het EOT ten dele in dit gebied te situeren zou het beslag op landbouwgronden in de gemeente Beilen kunnen worden beperkt.

2) Bijlage 2, inspraakreacties nrs. 1, 3, 5, 8, 9, 10, 12, 22.

TT CIRCUIT

GEN. ASSEN

GEN. BELLEN

ZANDWINPLAATS

ASSEN

spoortlijn

LAAGHALERVEEN

HOOGVEEN

HOOGHALEN

— Grens onderzoeksgebied

LIGGING ONDERZOEKSGBIED
ZOALS VERMELD IN DE STARTNOTITIE

Tevens zou eventuele geluid- en stofoverlast voor de aan het zuidwesten van het studiegebied grenzende dorpsgemeenschap Laaghalerveen kunnen worden verminderd.

De Commissie voor de m.e.r. daarentegen adviseert het onderzoeksgebied met enkele tientallen hectaren in zuidelijke richting uit te breiden. De commissie verwacht dat de bestaande hydrologische relaties tussen het nabijgelegen natuurgebied Witterveld (infiltratiegebied) en het beekdal in het gebied De Haar (kwelzone) zouden kunnen worden aangetast door voor de aanleg van het oefenterrein benodigde cultuurtechnische maatregelen, indien het EOT in het noorden van het onderzoeksgebied zou worden gesitueerd. Vooral de in de startnotitie van de initiatiefnemer aangegeven zandwinplaats in het uiterste noorden van het onderzoeksgebied zou, naar het oordeel van de Commissie, een ernstige bedreiging kunnen vormen voor het Witterveld. 3)

Naar het oordeel van het bevoegd gezag verdienen, met het oog op de nadere vaststelling van de begrenzing en inrichting van het EOT, twee aspecten bijzondere aandacht.

In de eerste plaats betreft dit de regeringsuitspraak, zoals gedaan tijdens de uitgebreide commissievergadering over het SMT op 10 juni 1985, dat het EOT De Haar, met het oog op de agrarische belangen, zo veel mogelijk in het noorden zal worden gesitueerd (Tweede Kamer, 1984-1985 nr. 10363, pag. 92-37 en 92-38). 4)

In de tweede plaats moet worden gememoreerd dat in het SMT (deel d, regeringsbeslissing) de keuze op het EOT De Haar is gevallen om de natuurwaarden van het nabijgelegen Witterveld, dat in eerste instantie was aangewezen als EOT (SMT, deel a, beleidsvoornemen), in de huidige staat te kunnen handhaven. Gezien deze achtergrond moet worden voorkomen dat het Witterveld alsnog wordt aangetast als gevolg van de begrenzing en inrichting van het EOT De Haar en de daarmee samenhangende milieu-effecten.

Deze uitgangspunten, welke een zekere onderlinge spanning vertonen, leiden het bevoegd gezag tot de volgende conclusies:

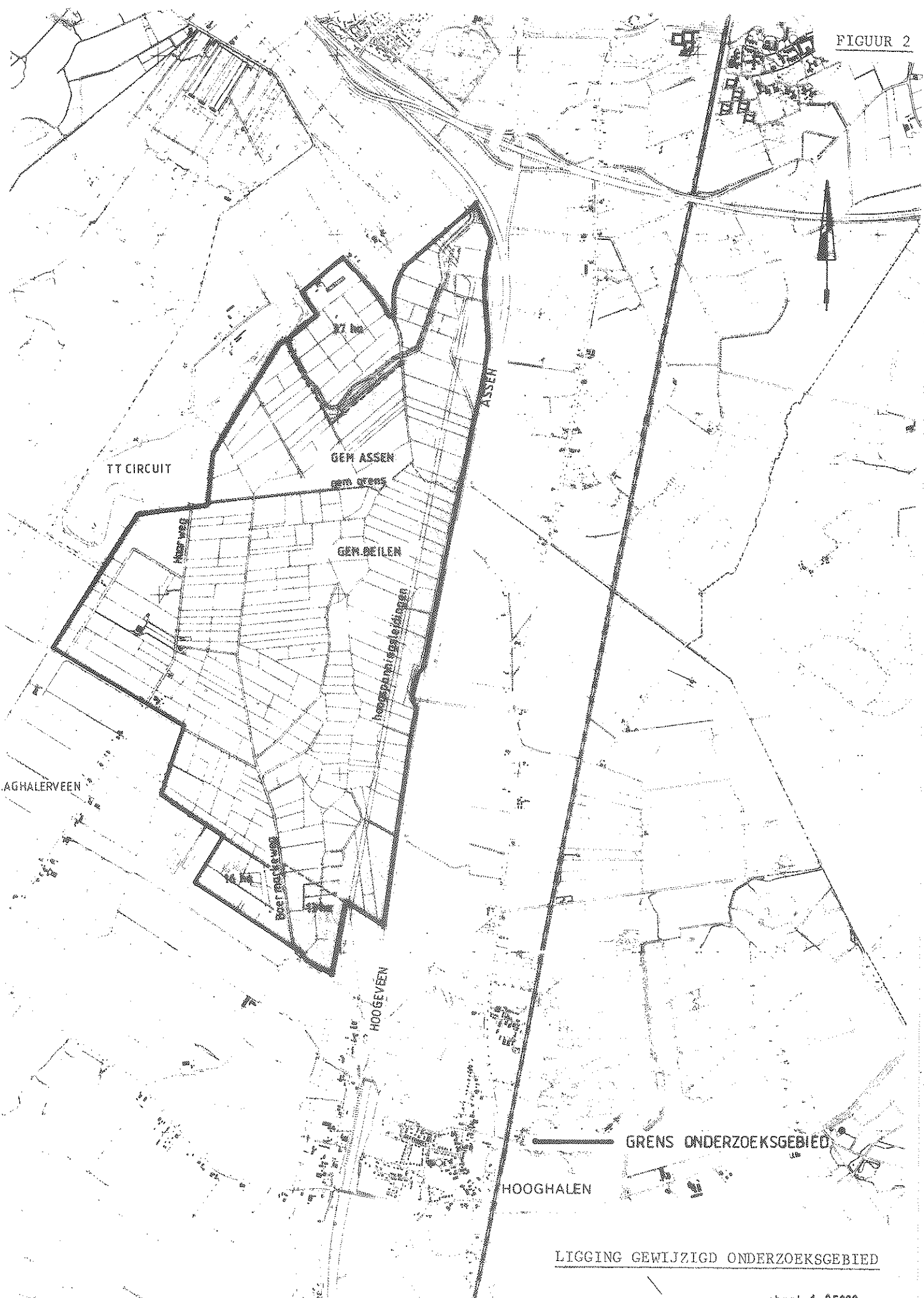
In het licht van de toezegging, het EOT De Haar zo noordelijk mogelijk te situeren dient de mogelijkheid om de noordelijke lus van het TT-circuit bij de inrichting van het EOT te betrekken, alsmede de daarmee samenhangende milieu-effecten, nader te worden onderzocht. Hiertoe zal het door de initiatiefnemer aangegeven onderzoeksgebied in deze richting moeten worden uitgebreid (zie fig. 2) Overigens houdt dit niet in dat de eventuele consequenties van een mogelijke verplaatsing van dit deel van het TT-circuit in het kader van deze m.e.r. moeten worden onderzocht.

Gezien het advies van de Commissie voor de m.e.r. is het bevoegd gezag zich ervan bewust dat een noordelijke situering van het EOT belangrijke hydrologische consequenties kan hebben voor de omgeving van het oefenterrein. Met het oog hierop dient in het MER tevens een locatie-alternatief te worden onderzocht dat verder naar het zuiden is gelegen op hogere gronden. Derhalve dient het studiegebied, in navolging van het advies van de Commissie voor de m.e.r., tevens met enige tientallen hectaren in zuidelijke richting te worden uitgebreid (zie fig. 2).

Met de hierboven aangegeven uitbreiding van het onderzoeksgebied zal deze m.e.r. de milieu-gevolgen van de verschillende locatievarianten binnen dit gebied moeten aangeven.

3) Bijlage 2, zie o.a. inspraakreactie nr. 5.

4) Bijlage 2, inspraakreacties nrs. 3, 5, 9, 10, 12, 18.

LIGGING GEWIJZIGD ONDERZOEKSGBIED

Mede aan de hand hiervan zal in het verdere verloop van de besluitvorming een afweging moeten worden gemaakt tussen de verschillende belangen die bij de inrichting van dit EOT een rol spelen.

2.3. Het MER EOT De Haar als basis voor de verdere besluitvorming.

Het voornemen en de in samenhang daarmee te onderzoeken varianten voor de begrenzing en de inrichting van het EOT De Haar zijn, in de startnotitie van de initiatiefnemer, in globale zin verwoord. Tegen deze achtergrond en rekening houdend met het gestelde in par. 2.2. van dit richtlijnen rapport zal het op te stellen MER voldoende en gerichte informatie moeten bevatten om tot een verdere invulling en besluitvorming te komen met betrekking tot het inrichtingsplan en het in samenhang daarmee op te stellen beheersplan. Om de relatie tussen het MER en deze plannen goed zichtbaar te maken, beveelt het bevoegd gezag aan het MER vergezeld te doen gaan van een concept-inrichtingsplan en eventueel een concept-beheersplan welke mede op de uitkomsten van het MER zijn gebaseerd. Deze benadering heeft als bijkomend voordeel dat de over het MER te houden inspraak kan worden gecombineerd met de inspraak over het inrichtingsplan, zoals beschreven in het SMT.

Naar het oordeel van het bevoegd gezag zal in dit verband, tijdens de opstellingsfase van het MER, een belangrijke taak zijn weggelegd voor de door de initiatiefnemer ingestelde ambtelijke projectgroep waarin vertegenwoordigers van het Rijk, de provincie Drenthe en de gemeenten Assen en Beilen zitting hebben. (Milieu-effect-rapportage EOT De Haar, startnotitie, januari 1987, pag. 16). Immers, naast deze m.e.r. spelen bij de verdere besluitvorming omtrent de inrichting van het EOT De Haar ook vele andere aspecten, waaronder niet in de laatste plaats de agrarische belangen, een belangrijke rol. 5) Een goede coördinatie is bovendien van belang omdat het inrichtingsplan zal moeten doorwerken in het ruimtelijk beleid van de provincie en de gemeente.

Tenslotte dienen, in navolging van het advies van de Commissie voor de m.e.r., de procedures voor de vaststelling van een inrichtingsplan voor het EOT De Haar en de voor het gebied "Laaghalen" aangevraagde ruilverkaveling, zo veel mogelijk op elkaar te worden afgestemd. 6) Hierbij dient er rekening mee te worden gehouden dat deze afstemming niet mag leiden tot ongewenste vertraging in de realisering van het EOT.

5) Bijlage 2, inspraakreacties nrs. 4, 8, 18.

6) Bijlage 2, inspraakreacties nrs. 8, 9, 18.

3. RICHTLIJNEN

3.1. Vorm en presentatie van het MER.

Het MER zal de probleemstelling, het doel en de gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven en varianten daarvan, duidelijk en objectief dienen te behandelen. Dit ten behoeve van de besluitvorming en om de betreffende milieu-effecten begrijpelijk te maken voor alle betrokkenen.

In het MER moet worden ingegaan op de bij de betrokkenen levende vragen omtrent het voornemen 7), voorzover deze in de richtlijnen zijn verwerkt.

Naar het oordeel van het bevoegd gezag dient het MER vergezeld te gaan van een concept-inrichtingsplan en eventueel een concept-beheersplan voor het EOT, welke mede op de uitkomsten van het MER zijn gebaseerd. (zie hieromtrent ook par. 2.3.). Daarbij zal het MER afzonderlijk herkenbaar moeten zijn.

Verder gelden voor de presentatie van het MER de volgende aandachtspunten:

- In het MER moeten keuze-elementen, die bepalend zijn geweest bij de opstelling, duidelijk naar voren worden gebracht.
- Het MER moet zijn voorzien van een samenvatting, die goed is afgestemd op de inhoud van het MER of van het MER-gedeelte van het concept-inrichtingsplan.
- Onderbouwende informatie kan in bijlagen behorende tot het MER worden opgenomen. Daartoe kunnen ook behoren een verklarende begrippenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst.

3.2. Probleemstelling en doel.

3.2.1. Probleemstelling

De ligging van het EOT De Haar is in het SMT globaal bepaald in het Laaghalerveen op het grondgebied van de gemeenten Assen en Beilen. "De exacte begrenzing zal bij de opstelling van het concept-inrichtingsplan in overleg met de betrokken lagere overheden worden vastgesteld". (SMT, deel d, 1983-1984, 16666, nrs. 9-10., pag. 51).

In het MER zal een samenvatting moeten worden gegeven van het besluit in het Structuurschema Militaire Terreinen tot inrichting van het EOT in het gebied De Haar met de achtergronden van de behoefte en met het selectieproces, dat geleid heeft tot deze keuze. 8)

7) Bijlage 2

8) Bijlage 2, inspraakreactie nr. 11

De probleemstelling dient tenslotte enige aandacht te schenken aan mogelijke toekomstige ontwikkelingen in de oefentechnische behoefte van de krijgsmacht. 9)

3.2.2. Doel van het voornemen.

Uit de hiervoor aangeduide probleemstelling moet in het MER het doel van het project worden afgeleid met betrekking tot de totale oefenbehoefte voor een geïntegreerd EOT- en OOT-gebruik als ook het eventuele recreatieve medegebruik van het terrein. Verder zal uit de beschrijving van het doel moeten blijken welke de aard en spreiding is van het gebruik in de tijd (dag, nacht, seizoen) met de bijbehorende intensiteit (aantallen machines, voertuigen en manschappen) die wordt gehanteerd als ontwerpgrondslag voor de voorgenomen inrichting van het EOT.

Dit staat in verband met de in de probleemstelling aan te duiden mogelijke toekomstige veranderingen in de oefentechnische behoefte van de krijgsmacht.

Aan de hand van de formulering van het doel dienen beoordelingscriteria te worden aangegeven waaraan de alternatieven en varianten die in het ontwerp-inrichtingsplan en het MER worden uitgewerkt, kunnen worden getoetst.

3.3. Beschrijving van de voorgenomen activiteit en de redelijkerwijs in beschouwing te nemen varianten en alternatieven.

In het MER moeten de voorgenomen activiteit en de redelijkerwijs in beschouwing te nemen locatie-varianten en inrichtings-alternatieven worden beschreven en uitgewerkt.

3.3.1. De voorgenomen activiteit.

Bij de beschrijving van de voorgenomen activiteit met al zijn deelingrepen en activiteiten zal een onderscheid moeten worden gemaakt naar de inrichting, het gebruik en het beheer van het gebied als militair oefenterrein. Afzonderlijke aandacht dient te worden besteed aan de dekking van de zandbehoefte en de eventuele voorgenomen zandwinning in het gebied. Zoals in de startnotitie wordt vermeld zal, om voldoende draagkracht te bereiken, een laag van ca 1.20 meter zand moeten worden opgebracht. In totaal gaat het hierbij om ca 1 à 1,5 miljoen m³ zand waarvan aangegeven zal moeten worden voor welk deel dit uit de geprojecteerde zandwinning zal worden betrokken en welk deel van elders zal worden aangevoerd (zie ook par. 3.3.2.2.).

In de beschrijving van de inrichting van het terrein verdienen de volgende punten de aandacht:

- de gewenste omvang en indeling van het terrein voor EOT- en OOT-gebruik met afwachtingsgebieden, uitgangsstellingen, banenstelsel, vrij berijdbaar gedeelte, overgangsgebieden inclusief verdedigingsopstellingen en een rondbaan met toegangspunten, laad- en losplaatsen en spuitplaats, alsmede de onderlinge verhouding en locatie van al deze inrichtingselementen;

9) Bijlage 2, inspraakreactie nr. 18.

- de aard en de plaats van de ingrepen die de voorgestelde inrichting mogelijk moeten maken (onder andere diepploegen, egaliseren, kappen, aanplanten), de zandwinning zelf alsmede de ten behoeve van de vereiste drooglegging uit te voeren drainage-werkzaamheden.

Het gebruik en het beheer van het terrein dienen te worden uitgewerkt. Aandachtspunten daarbij zijn:

- de verschillende typen oefeningen die op het gehele terrein of delen daarvan zullen plaatsvinden uitgesplitst naar EOT- en OOT-gebruik en de bijbehorende personele en materiële sterkte en ingrepen in en op het oefenterrein;
- de verkeerssituatie en de verkeersintensiteit op en in de omgeving van het oefenterrein;
- het medegebruik van het terrein ten behoeve van de recreatie;
- de beheersmaatregelen (b.v. inzaaien van een grasmengsel, bemesten, enz.).

3.3.2. Varianten en alternatieven

- De keuze van de redelijkerwijs in beschouwing te nemen varianten en alternatieven moet in het MER zorgvuldig worden gemotiveerd. Dit geldt ook voor de aanduiding van een voorkeursalternatief. In dit verband dient te worden gememoreerd dat in het Structuurschema Militaire Terreinen de keuze is gevallen op De Haar om de natuurwaarden van het Witterveld, dat in eerste instantie was aangewezen als EOT, te kunnen behouden. Bij de keuze van de varianten en alternatieven dient daarom speciale aandacht te worden gegeven aan de mogelijke gevolgen van de inrichting en het gebruik van De Haar als oefenterrein voor het Witterveld.
- De varianten en alternatieven zullen wat betreft diepgang en detaillering vergelijkbaar moeten zijn. In het MER moet worden aangegeven hoe het gestelde doel van het voornemen (paragraaf 3.2.2.) kan worden bereikt met behulp van de beschouwde varianten en alternatieven.

Naar het oordeel van het bevoegd gezag komen de volgende varianten en alternatieven en nadere milieu-beschermende maatregelen in aanmerking voor behandeling in het MER:

3.3.2.1. Nulalternatief

Het nulalternatief is het alternatief waarbij de voorgenomen activiteit tot inrichting van het gebied als EOT niet zou plaatsvinden en waarbij het huidige gebruik van de verschillende onderdelen van het aangewezen gebied in wezen niet zou veranderen. Uit de regeringsbeslissing (deel d) van het Structuurschema Militaire Terreinen over de inrichting als EOT van De Haar volgt, dat het nulalternatief niet als mogelijke optie in aanmerking wordt gebracht. Dit betekent dat de nulsituatie en de autonome ontwikkeling van het milieu beschouwd moeten worden als referentiekader met betrekking tot de andere alternatieven.

3.3.2.2. Locatie-varianten

Het studiegebied, zoals aangegeven in de startnotitie, beslaat ca. 465 ha. Hierbinnen dient een EOT van 250 ha. ingericht te worden. In de startnotitie wordt een viertal locatie-varianten genoemd. Gezien het uitgangspunt dat het EOT De Haar zo noordelijk mogelijk zal worden gesitueerd (zie par. 2.2.) dient tevens de mogelijkheid te worden onderzocht de noordelijke lus van het TT-circuit bij de inrichting van het EOT te betrekken. Hiertoe dient het onderzoeksgebied in noordelijke richting te worden uitgebreid (zie fig. 2). 10) Naast deze varianten dienen één of meer locatie-varianten in beschouwing te worden genomen waarbij met name de in het gebied gelegen kwelzones (beekdal) zoveel mogelijk buiten het EOT vallen of een OOT-functie krijgen waarbij minder zware eisen aan de draagkracht van de grond worden gesteld. Een locatie-variant (bijv. als onderdeel van het meest milieu-vriendelijke alternatief) dat verder naar het zuiden is gelegen op hogere gronden, zou dit mogelijk maken. Met het oog hierop dient het studiegebied tevens met enige tientallen hectaren in zuidelijke richting te worden uitgebreid (zie ook paragraaf 2.2.: Wijziging van het onderzoeksgebied). Bij de nadere uitwerking van de locatie-varianten dienen de volgende aspecten in beschouwing te worden genomen:

- de hydrologische relatie tussen het Witterveld en het gebied De Haar/Laaghalerveen;
- de hydrologische relatie met het reservaatgebied van de Drentse Aa (o.a. via het Anreepdiep);
- de ecologische relaties binnen het gebied en met de omgeving;
- de archeologische vindplaatsen en cultuurhistorische relict en structuren;
- de specifieke karakteristieken van het landschap, zowel ruimtelijk: schaal, geslotenheid/openheid en kavelstructuur, als functioneel: het landbouwkundig ruimtegebruik met inbegrip van niet landbouwkundige landschapselementen.

Vanwege de hydrologische relatie tussen het Witterveld (infiltratiezone) en het beekdal (kwelzone) dienen in het MER voorts alternatieven te worden ontwikkeld voor de in de startnotitie aangegeven locatie van de zandwinning en voor de benodigde hoeveelheid ophoogzand. 11) Alternatieve locaties kunnen zowel binnen het studiegebied, als daarbuiten worden gezocht. Eén van de mogelijkheden is het betrekken van zand van het uit te voeren recreatieobject bij de voormalige aardappelmeelfabriek Oranje. Daarnaast zal de mogelijkheid onderzocht dienen te worden zand te betrekken van de bestaande provinciale zandwinplaatsen in Bovensmilde en Beilen.

3.3.2.3. Inrichtingsalternatieven

De inrichtingsalternatieven hebben betrekking op de verdeling, de ligging, de grootte en de precieze inrichting van de hoofdelementen en overgangsgebieden. Daarbij zou b.v. aandacht kunnen worden

10) Bijlage 2, inspraakreacties nrs. 1, 3, 5, 8, 9, 10, 12, 22.

11) Bijlage 2, inspraakreactie nr. 5.

geschonken aan de volgende punten:

- de ligging en omvang van het vrije terreingedeelte mede in verband met de eventuele verstuiwing (zie ook par. 3.3.3.4.);
- de ligging, het aantal en de afmetingen van de zandbanen van het banenstelsel;
- het al dan niet aanleggen van een randzone en een aarden rondbaan binnen de periferie van het terrein en de inpassing en de inrichting daarvan;
- de locatie en de inrichting van de toegangen tot het terrein met verharde los- en laadplaatsen en de mogelijke inrichting van een spuitplaats;
- de locatie, de omvang en de inrichting van de beboste terreinen voor uitgangstelling-/afwachtingsgebieden;
- de locatie en inrichting van de overgangszones tussen de hoofdelementen;
- de landschappelijke inpassing van de verschillende hoofdelementen en overgangsgebieden; met name gaat het om de visueel - ruimtelijke structuur van en de samenhangen tussen de verschillende inrichtings- en gebruiks-elementen en de omgeving;
- de ligging, omvang en voorgenomen afwerking van de zandwinplaats;

Bij de nadere uitwerking van de inrichtingsalternatieven dient aandacht te worden besteed aan de volgende aspecten:

- de ingreep in de waterhuishouding;
- de aantasting van geomorfologisch waardevolle terreinen en landschapselementen;
- de bodemverstoring door vergraving, berijding en betreding en het voorkomen van water-erosie en verstuiwing;
- de bodemverontreiniging door b.v. lekkages en afval als gevolg van militair en recreatief gebruik;
- de versnippering, barrière-werking en biotoopverandering;
- de aantasting/verwijdering van waardevolle vegetaties en aantasting van de bestaansvoorwaarden voor fauna;

- de visuele aspecten van het landschap.

3.3.2.4. Het alternatief met de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu.

Het zogeheten "meest milieu-vriendelijke alternatief" dient volgens artikel 41 j, lid 3 van de wet inzake m.e.r. in ieder geval in het MER te worden beschreven.

Dit alternatief kan op de volgende wijze worden geïnterpreteerd. Binnen de randvoorwaarden van een goed bruikbaar oefenterrein zou een inrichtings- en gebruiksalternatief kunnen worden uitgewerkt met een voor de verschillende milieu-aspecten zo gunstig mogelijke combinatie van zo min mogelijk aantastende of versturende werking. Voor de uitwerking hiervan kunnen de volgende randvoorwaarden en criteria worden gehanteerd:

- het Witterveld zou in zijn huidige staat moeten blijven;
- met de aanwezige milieu en natuurwaarden in het gebied "De Haar" en de directe omgeving wordt zoveel mogelijk rekening gehouden. 12).

Meer in het bijzonder kunnen deze uitgangspunten als volgt worden uitgewerkt:

- het situeren en vormgeven (omvang/diepte) van de zandwinput op een plaats waar de hydrologische relaties met het Witterveld afwezig en de natuurwaarden ter plaatse het geringst zijn;
- het minimaliseren van de inrichtingsmaatregelen zoals zandophoging, diepploegen, draineren enz.

3.3.2.5. Nadere milieu-beschermende maatregelen.

De nadelige milieu-effecten die bij de inrichting en het gebruik van het terrein kunnen optreden, dienen in het MER beschreven te worden. Daarnaast moet worden nagegaan welke mogelijke maatregelen genomen kunnen worden om deze milieu-effecten tegen te gaan of te verminderen. Vooral die effecten, die niet of nagenoeg niet-omkeerbaar zijn, verdienen daarbij de aandacht. De afgeleide effecten van de mogelijke maatregelen moeten ook worden beschouwd. Daarbij zal er op gelet moeten worden, dat dergelijke maatregelen een milieu-probleem niet slechts doorschuiven van het ene milieu-aspect naar het andere of dat combinaties van milieu-beschermende maatregelen per saldo toch een negatief resultaat opleveren.

12) Bijlage 2; hierop is in een groot aantal reacties ingegaan.

Daarbij is het van groot belang, dat milieu-beschermende maatregelen zich vooral richten op de samenhangen, die er bestaan tussen de verschillende milieu-aspecten. Dit met het oog op de dikwijls bijzondere natuurwetenschappelijke of ecologische betekenis die gehecht kan worden aan dergelijke relaties.

Ondermeer dienen hier alternatieven te worden beschreven, of combinaties daarvan, voor de beheersmaatregelen om verstuiving tegen te gaan. 13).

3.4. Te nemen en eerder genomen besluiten

In het MER moet worden vermeld ten behoeve van welk besluit het MER is opgesteld en door wie of welke overheidsinstanties dit besluit zal worden genomen. Tevens moet worden beschreven volgens welke procedure (met eventuele coördinatie met de eveneens te nemen besluiten in de sfeer van de ruimtelijke ordening) en tijdplan dit geschiedt en welke adviesorganen en -instanties daarbij zijn betrokken. Voorts dient te worden vermeld welke ter zake doende overheidsbesluiten reeds zijn genomen en welke openbaar gemaakte beleidsvoornemens beperkingen kunnen opleggen of randvoorwaarden kunnen stellen aan de betreffende besluiten waarvoor het MER is opgesteld. De status van deze besluiten (hardheid; hoe lang gelden opgenomen) moet daarbij ook worden aangegeven. Ook dient te worden aangegeven welke besluiten in een later stadium nog zullen (moeten) worden genomen teneinde het project ten uitvoer te kunnen brengen.

Om te kunnen bepalen of er en zo ja, welke randvoorwaarden gelden voor het te nemen besluit moet in het MER aandacht worden besteed aan tenminste de volgende beleidsvoornemens en documenten:

- het Structuurschema Militaire Terreinen (deel e, 1985);
- de Nota Landelijke Gebieden;
- de voorrangsinventarisaties van de Relatienota;

13) Bijlage 2, inspraakreacties nrs. 3, 5, 9, 16.

- het Structuurschema Landinrichting (deel e, 1986) en de Zienswijze ex art. 26 voor het verzoek tot voorbereiding van de ruilverkaveling Laaghalen, van de CLC, november 1986;
- het Structuurschema Electriciteitsvoorziening;
- het Streekplan Midden-Drenthe (1981) en de bestemmingsplannen van de gemeenten Assen en Beilen;
- het Milieubeleidsplan van Drenthe;
- Beheersplan Witterveld van de gemeente Assen;
- Grondwaterplan Drenthe;
- Provinciaal Waterhuishoudingsplan Drenthe (in voorbereiding) en het "Tussen 10-plan".

De vervolgbesluiten na vaststelling van het inrichtingsplan zijn besluiten in de sfeer van de Wet op de Ruimtelijke Ordening: aanpassing van streekplan en bestemmingsplan.

3.5. Bestaande toestand van het milieu waarbij inbegrepen de te verwachten ontwikkeling van dat milieu.

De grenzen van het gebied waarover het onderzoek voor het MER zich zal moeten uitstrekken worden bepaald door de invloedssfeer van de inrichtingsmaatregelen en het gebruik van het EOT. De omvang van deze invloedssfeer kan verschillen per milieu-aspect (grond, water, bodem, geluid etc.). Dit houdt in, dat het onderzoek zich dient uit te strekken tot die gebieden, waarvan het aannemelijk is, dat er voor het milieu relevante relaties bestaan tussen het EOT en die gebieden. 14) In dit verband moet met name aan de relaties met het aangrenzende Witterveld en het benedenstrooms gelegen reservaatgebied de "Drentse Aa".

De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied dient in het MER te worden beschreven voor zover die toestand van belang is voor de voorspelling van de gevolgen voor het milieu bij uitvoering van de voorgenomen activiteit, volgens ieder van de te beschouwen alternatieven. Deze beschrijving heeft vooral ten doel inzicht te verschaffen in waar welke gevolgen zouden kunnen optreden en hoe deze kunnen worden vermeden of, als dat niet mogelijk is, kunnen worden beperkt. De beschrijving van de bestaande toestand van het milieu en van de te verwachten (autonome) ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit niet zou worden ondernomen (nulalternatief, zie paragraaf 3.3.2.1.), dient als referentiekader voor de beschrijving van de gevolgen voor het milieu en de onderlinge vergelijking van de alternatieven (zie de hierna volgende paragrafen 3.6. en 3.7.). Daarbij dient rekening te worden gehouden met eventuele na-ijlings-effecten van voltooidde of lopende ingrepen in het studiegebied.

14) Bijlage 2; hierop is in een groot aantal reacties ingegaan.

Het is van belang het kaartmateriaal bij de beschrijving van de bestaande toestand van het milieu in het MER te presenteren op een gedetailleerde schaal, b.v. 1:10.000.

Bij de beschrijving van de bestaande toestand van het milieu zal het MER vooral aandacht moeten geven aan de volgende aspecten: grondwater, bodem, flora 15), fauna 16) de huidige toestand van (on)rust, cultuurhistorie, de landschapsecologische relaties en de visueel-ruimtelijke eigenschappen van het landschap.

Hierbij kunnen de volgende opmerkingen worden geplaatst:

- Kennis van de geohydrologie van het studiegebied is noodzakelijk om te kunnen nagaan welke consequenties veranderingen in grondwaterstanden, grondwaterstromen en de daarmee samenhangende kwaliteit van het infiltratiewater kunnen hebben voor die gebieden, die in hydrologische relatie met het gebied staan. Bijzondere aandacht dient hierbij te worden besteed aan de hydrologische relatie tussen het gebied De Haar/Laaghalerveen en het Witterveld. Om de geohydrologische effecten van de aanleg van een zandwinput te kunnen bepalen zal nader onderzoek naar de huidige stijghoogtes van het diepe en ondiepe grondwater en de respectievelijke debieten (kwel) uitgevoerd moeten worden. De beschrijving van het geologisch en hydrologisch regiem in de huidige situatie zal zodanig dienen te zijn dat daarmee een toereikende grondslag voor de beoordeling van effecten wordt verkregen.
- De geluidbelasting in de bestaande situatie in en om het oefenterrein dient te worden vastgesteld voor de dagsituatie (07.00 tot 19.00 uur), de avondsituatie (19.00 tot 23.00 uur) en de nachtsituatie. Daarbij moet worden nagegaan welke andere geluidbronnen (wegverkeer, treinverkeer, luchtverkeer, industrie, motorsport e.d.) zich in het wat geluid betreft te onderzoeken gebied bevinden en zo mogelijk ook de geluidcontouren daarvan vast te stellen, teneinde inzicht te krijgen in het reeds aanwezige of te verwachten geluid van dergelijke activiteiten. Sommige van deze gegevens zullen bij de desbetreffende gemeenten bekend zijn of door middel van indicatieve metingen of berekeningen kunnen worden vastgesteld.

3.6. Beschrijving van de gevolgen voor het milieu.

Een beschrijving van de milieu-effecten zal uiteindelijk moeten resulteren in een vergelijking tussen de verschillende alternatieven (paragraaf 3.7.)

3.6.1. Algemeen

Bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu dient er rekening mee te worden gehouden, dat zij tijdelijk of permanent van aard kunnen zijn of zelfs pas op langere termijn geleidelijk waarneembaar kunnen worden. Ook dient onderscheid te worden gemaakt naar het optreden van effecten als gevolg van de inrichting, het gebruik en het beheer van het terrein.

15) Bijlage 2, inspraakreactie nr. 11.

16) Bijlage 2, inspraakreactie nr. 11.

De te verwachten gevolgen voor het milieu zullen zoveel mogelijk in hun onderlinge samenhang moeten worden beschouwd. De gevolgen moeten bij voorkeur in absolute zin worden beschreven. Dit is van belang voor een zo kwantitatief mogelijke vergelijking van de alternatieven en geldt met name voor die milieu-aspecten die met prioriteit behandeld behoren te worden. Ook eventuele positieve effecten behoren als zodanig te worden aangeduid.

Bij het opstellen van het MER zal zo veel mogelijk gebruik moeten worden gemaakt van bestaande gegevens, voorspellingsmethoden en -modellen. Het bevoegd gezag is zich ervan bewust dat bepaalde milieu-effecten bij de huidige stand van het onderzoek niet of slechts globaal kunnen worden aangeduid. Eventuele leemten in kennis of informatie dienen in het MER te worden opgesomd (zie par. 3.8.).

In het MER zullen de gebruikte voorspellingsmethoden en -modellen moeten worden beschreven met de mate van betrouwbaarheid die aan deze methoden en modellen kan worden toegekend. Tevens zal een indicatie behoren te worden gegeven van de variatie in de voorspellingsresultaten die kan worden verwacht als gevolg van onzekerheden en onnauwkeurigheden in de methoden en modellen. Bij onzekerheid over het optreden van effecten moet worden uitgegaan van de meest reële situatie.

De keuze van de voorspellingsmethoden moet gemaakt worden in relatie tot wat hierover recentelijk is bijeengebracht en gepubliceerd (ondermeer in de serie over voorspellingsmethoden gepubliceerd in de m.e.r.-reeks van de Ministeries van VROM en van Landbouw en Visserij).

3.6.2. Prioriteiten en mate van detail bij de gevolgen per milieu-aspect.

De nadruk bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu behoort te liggen op die gevolgen, die onomkeerbaar of nagenoeg onomkeerbaar zijn. Het bevoegd gezag acht de gevolgen van de uitvoering van het voornemen het meest ingrijpend bij de aspecten bodem en grondwater, flora en fauna (in brede zin), geomorfologie en landschap.

Alleen als belangrijke verschillen tussen de alternatieven en varianten worden verwacht, moeten de effecten per afzonderlijke variant of alternatief worden beschreven. Bij geringe verschillen kan worden volstaan met een aanduiding daarvan. Als bij het "meest milieu-vriendelijke alternatief" sprake zou zijn van beperking van het gebruik van een aantal deelgebieden van het oefengebied uit milieu-beschermende overwegingen, dan zal het MER uitvoerig aandacht moeten besteden aan de effecten die deze afgezonderde gebieden vanuit het actieve oefengebied zullen ondervinden.

Hieronder wordt per milieu-aspect aangegeven welke effecten in het MER behandeld moeten worden. De aandachtspunten zijn vooral in de vragende vorm gerangschikt.

3.6.3. Geohydrologie, geomorfologie en bodem.

Met betrekking tot de aspecten geohydrologie, geomorfologie en bodem dienen onderstaande vragen in het MER aan de orde te komen. 17)

- Hoe beïnvloedt de geologische gesteldheid en de bodemgesteldheid (opbouw en morfologie) de diepe en ondiepe grondwater stroming in het studiegebied (beschrijving van de stratigrafie van watervoerende pakketten en ondoorlatende lagen in de onderscheiden geologische formaties).
- Wat is de precieze plaats, omvang, diepte en geologische opbouw van de aangeduide zandwinplaats ?
- Wat zijn de effecten op grootte en richting van de diepe en ondiepe grondwaterstromingen ?
- Welke effecten heeft de zandwinplaats op de waterhuishouding in het Witterveld en in het stroomdalreservaat de Drentse Aa ?
- In welke mate worden bodemopbouw en de daarmee samenhangende hydrologische situatie aangetast door het opbrengen van zand en het doorbreken van slecht doorlatende bodemlagen (wijzigingen in afstroming en infiltratie van de neerslag) en in welke mate worden hierdoor aangrenzende gebieden als het Witterveld en het stroomdalreservaat "de Drentse Aa" aangetast ?
- Welke samenhang is er tussen een situering van het EOT op een meer zuidelijk gelegen plaats en (a) omvang en diepte van zandwinning (aantallen m³ zandbehoefte) i.v.m. een betere grondslag voor het EOT als geheel (ontginningsgrond i.p.v. beekdalgrond) ? (b) de te verwachten hydrologische effecten in het studiegebied.
- Met behulp van analyses van het grondwater kan een indruk van de herkomst van de verschillende grondwatertypen worden verkregen. Aan de hand van grondwaterstandmetingen kan een eerste indruk van de stromingspatronen van het grondwater worden verkregen (isohypsenpatroon). Gelet op de bestaande gegevens verdient het aanbeveling om de bestaande variatie in grondwatertypen af te leiden uit (nog te verzamelen) vegetatiegegevens met een zekere indicatieve waarde voor deze aspecten van de waterhuishouding. Mede op basis van verspreidingspatronen van indicatieve moerasplanten kunnen dan waarnemingspunten voor de waterhuishouding worden bijgeplaatst. Voor het op een kwantitatieve wijze verantwoord doen van een uitspraak over bovenstaande vragen zou een driedimensionaal hydrologisch model kunnen worden ontwikkeld, waarin daartoe vereiste geologische, geomorfologische (hoogte kaart etc.) bodemkundige en hydrologische gegevens worden geïntegreerd.
- Welk effect heeft de aanleg van de zandwinplaats op de thans bestaande beïnvloeding van het studiegebied door de grondwaterwinning bij Assen ?

17) Bijlage 2, inspraakreacties nrs. 4, 5, 8, 10, 13, 14, 16, 17.

- Op welke wijze zal de toekomstige waterhuishoudkundige infrastructuur worden aangepast aan die van het omringende landbouwgebied ?
- Welke toekomstige vervuillingsbronnen van het grondwater zijn te verwachten ?
- In welke mate worden natuurlijke terreinvormen door de inrichting en het gebruik aangetast ?

3.6.4. Landschapsinrichting.

- Op welke wijze zullen de militaire inrichtingskenmerken van de verschillende onderdelen van het oefenterrein (het vrije terreingedeelte, banenstelsel, rondweg, bivak- en opstelplaatsen, los- en laadplaatsen) in het bestaande landschap ingepast kunnen worden ? 18)
- In hoeverre kan dit met een landschapsplan tot een visueel-ruimtelijke, landschapsecologische en cultuurhistorische samenhang worden gebracht ? 18)

3.6.5. Cultuurhistorie.

- Zal de inrichting van het oefenterrein en het gebruik daarvan verlies of aantasting tot gevolg kunnen hebben van cultuurhistorische (w.o. archeologische en historisch geografische) waardevolle objecten, vindplaatsen en structuren (percelering, verbindingswegen e.d.) ? Zijn effect-beperkende maatregelen zoals restauratie en consolidatie mogelijk, als plaatsen of structuren met een cultuurhistorische betekenis niet buiten de te beïnvloeden deelgebieden kunnen blijven ?

3.6.6. Vegetatie.

- Wat zijn de gevolgen van de voorgenomen inrichtingsmaatregelen of gebruiksactiviteiten voor de in het onderzoeksgebied aanwezige vegetatie ? 19)
- Welke beheersmaatregelen worden voor het toekomstige EOT overwogen ?

3.6.7. Fauna.

- In welke mate treedt biotoopverandering op en voor welke diersoorten, daarbij ook in aanmerking nemend de effecten van de aantasting van de voedselbronnen ? 20)
- Welke ecologische relaties bestaan er vanuit het omringende gebied met het studiegebied en in welke mate is een aantasting hiervan te verwachten ? Te denken valt hierbij aan de relaties van broedgebieden met fourageergebieden en de relaties als overnachtingsgebieden en fourageergebieden voor doortrekkers en wintergasten ?

18) Bijlage 2, zie o.a. inspraakreactie nr. 11.

19) Bijlage 2, zie o.a. inspraakreactie nr. 11.

20) Bijlage 2, zie o.a. inspraakreactie nr. 11.

- Zijn er mogelijkheden om bij de start van de aanleg van het oefenterrein rekening te houden met de vogelbroedtijd.
- Welke beheersmaatregelen worden in algemene zin ten behoeve van de fauna overwogen ?

3.6.8. Geluid en trillingen.

Zowel voor de bestaande situatie (zie paragraaf 3.5.) als voor elk van de te onderzoeken alternatieven voor de voorgenomen activiteit dient de geluidbelasting in en om het oefenterrein te worden vastgesteld voor de dag- (07.00 uur tot 19.00 uur), avond- (19.00 uur tot 23.00 uur) en nachtsituaties. De geluidbelasting dient afzonderlijk te worden vastgesteld voor geluid ten gevolge van alle militaire activiteiten met betrekking tot het oefenterrein en ten gevolge van eventuele impulsbronnen (knallen).

De geluidbelasting dient te worden bepaald volgens de voor dergelijke geluidsbronnen meest gebruikelijke methode.

Aan de hand van de aldus verzamelde geluidgegevens dient, voor zover mogelijk, aan de hand van de beschikbare literatuur te worden nagegaan waar en in welke mate men in de omgeving van het terrein hinder zal ondervinden van het geluid en waar en in welke mate de fauna in en om het terrein zal worden verstoord door het geluid. 21) Hierbij dienen ook de overige in de omgeving aanwezige geluidsbronnen en de ten aanzien daarvan te verwachten ontwikkelingen te worden betrokken.

Onderzocht dient te worden of door maatregelen aan de geluidbronnen en/of door maatregelen in het terrein reductie van de geluidemissie is te realiseren. 22)

Tenslotte dient te worden nagegaan of door bodemtrillingen of schokgolven verstoring van mens en dier of schade aan gebouwen e.d. kan ontstaan.

3.6.9. Indirecte gevolgen en gevolgen van secundaire activiteiten.

- Welke effecten kunnen er verwacht worden vanwege het meervoudig gebruik van het terrein ?
- Welke indirecte en secundaire effecten zullen optreden, b.v. vanwege mogelijke hinder door de aan- en afvoer van oefenende eenheden en het lossen en laden van materieel ? Zijn er maatregelen die deze effecten kunnen tegengaan of voorkomen ? 21)
- Zal de inrichting van het EOT ook van invloed zijn op het agrarisch en recreatief gebruik van het particuliere grondbezit in de omgeving van het gebied ? 23)

3.7. Vergelijking van de varianten en alternatieven.

De varianten en alternatieven moeten, althans wat hun milieu-aspecten betreft, vergeleken worden met als referentiekader de ontwikkeling van de bestaande toestand van het milieu zonder uitvoering van de inrichting (autonome ontwikkeling). Hierbij dienen ook de normen en streefwaarden van het milieubeleid te worden beschouwd.

21) Bijlage 2, inspraakreacties nrs. 3, 5, 9, 11, 16.

22) Bijlage 2, inspraakreactie nr. 11.

23) Bijlage 2, zie o.a. inspraakreacties nrs. 4, 11.

Overige aandachtspunten bij dit onderdeel van het op stellen MER zijn:

- een overzicht van de varianten en alternatieven per milieu-aspect;
- een beschouwing van de positieve en negatieve gevolgen van ieder alternatief en het belang daarvan voor de verschillende betrokken partijen.

3.8. Overzicht van leemten in kennis en informatie.

Een overzicht van de leemten in kennis en informatie die na de analyses van de milieu-effecten zijn overgebleven en die tot onvolledigheid leiden, moeten in het MER worden opgesomd, alsmede de redenen waarom deze leemten zijn blijven bestaan. Daarbij kunnen bijvoorbeeld vermeld worden:

- Gebrek aan bruikbare voorspellingsmethoden.
- Andere kwalitatieve en kwantitatieve onzekerheden met betrekking tot milieu-gevolgen op korte en langere termijn.
- Onzekerheden en onnauwkeurigheden in de voorspellingsmethoden en in gebruikte invoergegevens.

Bij deze leemten in kennis mag niet die informatie worden aangegeven welke voor het te nemen besluit essentieel zal zijn, zodat die in elk geval in het MER niet mag ontbreken. Dit soort informatie dient met prioriteit geïdentificeerd te worden.

De vastgestelde leemten in kennis en informatie kunnen worden gezien als onderwerpen van voortgaande studie en behoren mede te worden betrokken bij een in concept op te stellen evaluatieprogramma van de daadwerkelijke optredende gevolgen voor het milieu. Deze nazorg die eveneens onderdeel vormt van m.e.r., dient betrekking te hebben op de doelgerichtheid van de getroffen voorzieningen en effect-beperkende maatregelen. Het MER kan al een idee geven wie het evaluatie-programma zal gaan uitvoeren en hoe zal worden gereageerd als aan bepaalde milieu-randvoorwaarden en milieu-kwaliteitseisen niet kan worden voldaan.

3.9. Samenvatting van het MER.

In de samenvatting van het MER of van het ontwerp-inrichtingsplan als het MER daarin is opgenomen, zal kort en overzichtelijk de kern van de belangrijkste onderdelen van het MER moeten worden weergegeven. Wat betreft de onderlinge vergelijking van de varianten en alternatieven kan dit b.v. gebeuren met behulp van tabellen, figuren en kaarten.

BIJLAGE I.A.

SAMENVATTING VAN HET ADVIES VAN DE COMMISSIE VOOR DE M.E.R.

commissie voor de milieueffectrapportage

Aan de Staatssecretaris van
Defensie,
dhr. J. van Houwelingen
Postbus 20701,
2500 ES 's-GRAVENHAGE

uw kenmerk

D87/044/2045

onderwerp

Advies voor richtlijnen
MER EOT De Haar

uw brief

d.d. 19 januari 1987

ons kenmerk

U60/87/Hu/129-43
utrecht,

18 maart 1987

Met bovengenoemde brief verzocht U de Commissie voor de milieueffectrapportage advies uit te brengen over de richtlijnen voor de inhoud voor het op te stellen milieueffectrapport (MER) inzake het eenheidsoefenterrein (EOT) De Haar.

De bekendmaking betreffende het begin van de milieueffectrapportage (m.e.r.) ten behoeve van de besluitvorming over de inrichting van het EOT De Haar vond plaats op 19 januari 1987 in de Staatscourant en enige regionale dagbladen.

Hierbij bied ik U het advies aan van de Commissie voor de m.e.r. overeenkomstig artikel 41 n, eerste lid van de Wet Algemene Bepalingen milieuhygiëne.

Voor de inhoud verwijs ik korthedshalve naar de samenvatting, waarin de belangrijkste aandachtspunten uit het advies zijn bijeengebracht in overeenstemming met de onderwerpen die volgens de Wet inzake m.e.r. tenminste in een MER behandeld zullen moeten worden. Daarnaast vraag ik Uw speciale aandacht voor het volgende.

Uit de besluitvorming rond het Structuurschema Militaire Terreinen blijkt dat bestuurlijke overwegingen op gemeentelijk niveau in hoge mate bepalend zijn geweest voor de ligging van het onderzoeksgebied, de daarbinnen onderscheiden locatie-varianten en de voorgenomen zandwinning in het noordelijk deel van het onderzoeksgebied.

Uw toezegging aan de Gemeente Beilen (brief van 31 juli 1986, kenmerk D86/044/18114), dat een zo noordelijk mogelijke ligging van het EOT zal worden nagestreefd, kan belangrijke milieu-bezwaren met zich mee brengen. Nader geohydrologisch onderzoek zou kunnen uitwijzen dat een verschuiving van het onderzoeksgebied met enkele tientallen ha. in zuidelijke richting, het behoud van belangrijke natuurwaarden kan opleveren. Een bijkomend voordeel hiervan kan zijn dat aanzienlijk minder ingrijpende cultuur-technische maatregelen (ontwatering, bezanding, ontsluiting) nodig zijn, wat een besparing op de inrichtingskosten kan betekenen. Deze zuidelijker ligging van het EOT en de zandwinplaats heeft de Commissie als meest milieuvriendelijk alternatief in haar advies opgevoerd. De effecten op de landbouwkundige structuur van zo'n verschuiving zijn op voorhand moeilijk te schatten. Mede met het oog op de voorgenomen inrichting van een EOT is voor het gebied "Laaghalen" een ruilverkaveling aangevraagd. De Commissie acht het in principe wenselijk dat de procedures over de vaststelling van de MER en de landinrichting waar mogelijk op elkander worden afgestemd. De Commissie realiseert zich echter dat voor ieder van beide procedures een afzonderlijk tijdspad moet worden gevolgd. Indien deze te zeer uitelkaar lopen zouden ongewenste vertragingen kunnen ontstaan, hetgeen een te verregaande coördinatie weer ongewenst zou maken.

Ondergetekende zou tenslotte als zijn persoonlijke mening willen uitspreken, dat de inrichting van een landbouwgebied, zoals "De Haar", tot EOT een nieuwe benadering van de hiermede verbonden problemen betekent. Hij is van mening dat het aanbeveling verdient om bij de inrichting van andere militaire oefenterreinen in deze provincie hiermede rekening te houden. Het is niet zijn bedoeling met deze opmerkingen de bestaande planologische planvorming te doorkruisen. Zoals aangegeven betreft het hier een strikt persoonlijke benadering. Dit wil zeggen dat in de vergaderingen van de werkgroep deze zaak op geen enkele wijze aan de orde is gesteld.

De voorzitter,

dr. H. Cohen.

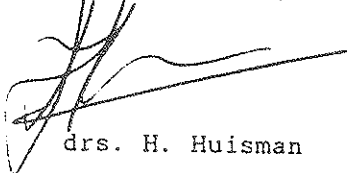
Bijlage: 1.

ADVIES VOOR RICHTLIJNEN
MILIEU-EFFECTRAPPORT EENHEIDSOEFENTERREIN
"DE HAAR"

Advies, op grond van artikel 41 n, eerste lid van de wet van 23 april 1986 tot uitbreiding van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Regelen met betrekking tot milieu-effectrapportage), inzake de richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport ten behoeve van de besluitvorming over het eenheidsoefenterrein "De Haar".

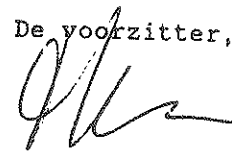
Uitgebracht aan de Staatssecretaris van Defensie door een werkgroep van de Commissie voor de milieu-effectrapportage.

De secretaris,

drs. H. Huisman

De voorzitter,

dr. H. Cohen

Utrecht, 18 maart 1987

2. SAMENVATTING VAN HET ADVIES.

De dienst Gebouwen, Werken en Terreinen in de regio Noord-Nederland van het Ministerie van Defensie is voornemens, conform het Structuurschema Militaire Terreinen, om in het gebied De Haar/Laaghalerveen een Eenheidsoefenterrein in te richten en te gebruiken.

Ten behoeve van de vaststelling van de exacte begrenzing van dit oefenterrein en van het inrichtingsplan wordt een milieu-effectrapportage uitgevoerd. Het doel van het onderhavige advies van de Commissie voor de milieu-effectrapportage is de milieu-aspecten van de allocatie, de voorgenomen inrichting, het gebruik en het beheer van De Haar als eenheidsoefenterrein met medegebruik als "Overig Oefenterrein" af te bakenen en de gewenste inhoud van het door de dienst Gebouwen, Werken en Terreinen van het Ministerie van Defensie op te stellen milieu-effectrapport aan te geven.

Een belangrijk aspect van dit inrichtingsplan behelst de zandwinning voor de ophoging van delen van het terrein ten behoeve van de begaanbaarheid. De mogelijkheden voor zandwinning binnen, maar ook buiten het terrein zullen in het MER op hun milieu-gevolgen dienen te worden vergeleken.

Het advies van de Commissie is opgezet in volgorde van de onderwerpen welke een milieu-effectrapport tenminste moet bevatten volgens artikel 41j van de wet inzake milieu-effectrapportage (Staatsblad 1986, 211). De belangrijkste aandachtspunten van dit advies zijn hierna samengevat in de vorm van een aantal vragen en punten waarop het milieu-effectrapport ten behoeve van de besluitvorming antwoord zal moeten geven.

Probleemstelling en doel (hoofdstuk 3):

- Wat is de achtergrond en de voorgeschiedenis van de aanwijzing van De Haar tot Eenheidsoefenterrein?
- Welke selectie-criteria werden hierbij voor de locatiekeuze gehanteerd?
- In hoeverre is bij de begrenzing van het onderzoeksgebied rekening gehouden met de geohydrologische relaties van het Witterveld met het beekdal?
- Op welke wijze kan, gezien de grote verwevenheid van de inrichting van het oefenterrein en de ruilverkaveling Laaghalen, een afstemming plaatsvinden, opdat landbouw- en milieubelangen meer gelijk op kunnen gaan lopen.
- De probleemstelling dient aandacht te geven aan het medegebruik van het terrein voor recreatie en andere activiteiten.

De activiteit en de alternatieven (hoofdstuk 4):

- Hoe zal het terrein worden ingericht, gebruikt en beheerd voor militaire doeleinden en eventueel recreatief medegebruik?
- Het nulalternatief zal kunnen worden opgevat als een referentiekader voor de beoordeling van de verschillende alternatieven; zowel de situatie zonder als na voltooiing van de ruilverkaveling als de

stand van de procedure daartoe aanleiding geeft- dient te worden beschreven.

- Bij de uitwerking van alternatieven in het MER kan rekening worden gehouden met de mate waarin de locatievarianten uit de Startnotitie qua milieu-effecten uiteenlopen.
- Voor de zandwinplaats zullen locatie-alternatieven ontwikkeld dienen te worden; hiervoor komen ook locaties buiten het studiegebied in aanmerking.
- De inrichtingsalternatieven moeten worden uitgewerkt in verband met de verdeling, de ligging, de grootte, de indeling van de hoofdelementen en overgangsgebieden en in de relatie tot de landschappelijke en ecologische hoofdstructuren van het gebied.
- Welke nadere milieu-beschermende maatregelen worden overwogen? Te denken valt aan het aanplanten van houtsingels ter voorkoming van verstuiving, in plaats van het zaaien van een grasmengsel en bemesten.
- Als alternatief met de best bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu wordt voorgesteld het EOT en de zandplas meer in het zuiden van het studiegebied te projecteren, en in het noordelijk deel van het gebied zo weinig mogelijk ingrepen te plegen, in verband met de kwetsbare hydrologische relaties tussen beekdal en Witterveld.

Besluitvorming (hoofdstuk 5):

- Hoe zal de besluitvorming over de activiteit verlopen en met betrekking tot welk besluit wordt het MER opgesteld? Welke procedure en welk tijdplan worden daarbij gevolgd? Welke samenhang wordt nagestreefd met de aangevraagde ruilverkaveling Laaghalen?
- Welke reeds genomen besluiten, beleidsvoornemens of beleidsuitspraken stellen randvoorwaarden of beperkingen aan de besluitvorming?
- Welke andere besluiten zullen nog moeten worden genomen om het oefenterrein te realiseren?

Het bestaande milieu (hoofdstuk 6):

- De omvang van het studiegebied varieert per milieu-aspect en omvat die gebieden waar meetbare of bespeurbare milieu-veranderingen kunnen worden verwacht ten gevolge van de uitvoering van de voorgenomen activiteit en alternatieven daarvan.
- De bestaande toestand van het milieu dient beschreven te worden voor zover die toestand van belang is voor de voorspelling van de te verwachten milieu-effecten.
- De volgende milieu-aspecten verdienen bij dit onderdeel van het MER de aandacht: geomorfologie, bodem, grondwater, vegetatie, fauna en de landschaps-ecologische samenhangen, de huidige toestand van (on)rust (achtergrondgeluid-niveau), cultuurhistorie en de visuele aspecten van het landschap.

Gevolgen voor het milieu (hoofdstuk 7):

- Welke voorspellingsmethoden en -modellen zijn gebruikt?

- In de paragrafen 7.3 tot en met 7.9 van het advies wordt, voornamelijk in de vorm van vragen, ingegaan op de te verwachten gevolgen per milieu-aspect. Bij de behandeling van deze gevolgen per milieu-aspect zal ook gelet moeten worden op de onderlinge afhankelijkheid van en de samenhang tussen de onderscheiden milieu-aspecten.
- De gevolgen per milieu-aspect betreffen de geohydrologie, geomorfologie en bodem, landschapsinrichting en cultuurhistorie, vegetatie en fauna, geluid en trillingen en indirecte gevolgen en gevolgen van secundaire activiteiten.

Betekenis van de gevolgen voor het milieu van de verschillende te beschrijven alternatieven (hoofdstuk 8):

- Hoe worden de gevolgen voor het milieu van de verschillende alternatieven beoordeeld en in hoeverre zijn deze in onderlinge vergelijking per milieu-aspect te waarderen?

Leemten in kennis en informatie (hoofdstuk 9):

- Welke leemten in kennis en informatie bestaan er nog? Welke onzekerheden zijn er ten aanzien van de gebruikte gegevens, de gebruikte voorspellingsmethoden en de te verwachten milieu-gevolgen? Welke leemten in kennis zijn gebleven over de bestaande toestand van het milieu en over de geohydrologische relaties?
- Wat is het belang van deze leemten in kennis voor de besluitvorming?
- Zullen er voorbereidingen worden getroffen om de werkelijk optredende gevolgen voor het milieu te kunnen meten (evalueren) en zonodig te corrigeren na realisering van de activiteit?

Samenvatting van het MER (hoofdstuk 10):

- Is de samenvatting van het MER goed afgestemd op de inhoud van het MER?

Vorm en presentatie van het milieu-effectrapport (hoofdstuk 11):

- Het MER kan worden opgesteld als afzonderlijk document of als onderdeel van het ontwerp-inrichtingsplan. In het laatste geval dient de herkenbaarheid van het MER-gedeelte gewaarborgd te worden.
- De inhoud van het MER zal zo objectief mogelijk moeten zijn en moeten worden gericht op de bij de betrokkenen levende vragen.

SAMENSTELLING VAN DE WERKGROEP VAN
DE COMMISSIE VOOR DE MILIEU-EFFECTRAPPORTAGE

De werkgroep van de Commissie voor de milieu-effectrapportage welke het advies voor richtlijnen voor het milieu-effectrapport Eenheids Oefenterrein "De Haar" heeft opgesteld, staat onder voorzitterschap van dr. H. Cohen. In de werkgroep hebben verder zitting:

- drs. G.J. Baaijens, te Dwingeloo (adviseur)
- Prof. ir. C. Bijkerk, te Rhenen
- dr. A.P. Grootjans, te Groningen
- kol. (b.d.) G.H. Hagen, te Breda (adviseur)
- Prof. ir. P. Tideman, te Bennekom.

Drs. H.H. Huisman treedt op als secretaris van de werkgroep en wordt daarbij bijgestaan door drs. R. Klerks.

AFWIJKINGEN VAN DE ADVIEZEN

Afwijkingen van de adviezen.

Over de richtlijnen is advies uitgebracht door de Commissie voor de m.e.r. (zie bijlage I.A.).

Hieronder is aangegeven op welke onderdelen de richtlijnen inhoudelijk van dit advies afwijkt. Daarbij is telkens aangegeven wat de reden van de afwijking is.

- Naar het oordeel van de Commissie voor de m.e.r. dient uit de probleemstelling van het op te stellen MER duidelijk te worden hoe sterk natuur- en milieu-aspecten een rol hebben gespeeld bij de selectie van de locatie-varianten, aangegeven in de startnotitie. (Advies Commissie voor de m.e.r., par. 3.1.).
De betreffende passage is in de richtlijnen niet overgenomen. Het bevoegd gezag is van mening dat juist de milieu-effectrapportage inzicht moet geven in de consequenties voor natuur en milieu van de verschillende locatie-varianten.

- In paragraaf 4.3.1. van het advies van de Commissie voor de m.e.r. is aangegeven op welke wijze het z.g. "nul-alternatief" dient te worden opgevat.
Volgens de Commissie verdient het aanbeveling hiervoor zowel de toestand met handhaving van de huidige agrarische bestemming als die na voltooiing van de voorgenomen ruilverkaveling in beschouwing te nemen.
Het bevoegd gezag meent dat bij de beschrijving van de consequenties van het nul-alternatief moet worden uitgegaan van de huidige situatie. Naar verwachting zal de termijn waarbinnen een eventuele ruilverkaveling zal zijn gerealiseerd zodanig veel langer zijn dan de voorgenomen inrichting van het EOT dat de situatie na voltooiing van de ruilverkaveling voor het studiegebied niet als een redelijkerwijs te verwachten ontwikkeling kan worden beschouwd. Mede gezien deze termijn is het onvoldoende duidelijk hoe het onderzoeksgebied zich na voltooiing van de voorgenomen ruilverkaveling zou kunnen ontwikkelen.

- In paragraaf 4.2.3. van het advies van de Commissie voor de m.e.r. wordt de mogelijkheid geopperd het EOT zo veel mogelijk in het zuiden van het studiegebied te projecteren met eventueel een beperkte uitbreiding van het studiegebied in zuidelijke richting.
In paragraaf 3.3.2.2. van de richtlijnen is deze suggestie van de Commissie weliswaar overgenomen, doch is daarnaast aangegeven dat het studiegebied ook in noordelijke richting moet worden uitgebreid. Op de overwegingen die hieraan ten grondslag liggen is in paragraaf 2.3. van dit rapport uitgebreid ingegaan.

- De Commissie voor de m.e.r. geeft in paragraaf 7.1. van haar advies aan dat in het MER de gebruikte voorspellingsmethoden en -modellen moeten worden beschreven met de mate van betrouwbaarheid die aan deze methode en modellen kan worden toegekend. Bij onzekerheid over het optreden van effecten zou moeten worden uitgegaan van de slechtst denkbare situatie, aldus de Commissie.
Het bevoegd gezag oordeelt dat bij onzekerheid niet de slechtst denkbare maar de meest reële situatie uitgangspunt zou moeten zijn. De kans dat de slechtst denkbare situatie optreedt kan zo klein zijn, dat daar redelijkerwijs niet vanuit gegaan dient te worden.
Het ligt dan ook in de rede om uit te gaan van de meest waarschijnlijke c.q. meest reële situatie (zie par. 3.6.1. van de richtlijnen).

- In par. 7.8. van haar advies geeft de Commissie voor de m.e.r. gedetailleerd aan op welke wijze de geluidbelasting op en rond het EOT De Haar dient te worden bepaald.

Ingevolge een door de Tweede Kamer aanvaarde motie in het kader van de parlementaire behandeling van het Structuurschema Militaire Terreinen is voor het geluid van militaire oefeningen een uitvoerige geluidsstudie uitgevoerd door TNO.

Naar de mening van het bevoegd gezag dient zo veel mogelijk te worden aangesloten bij de in dat verband ontwikkelde methodiek. In de richtlijnen (par. 3.6.8.) wordt dan ook gesteld dat de geluidsbelasting dient te worden bepaald volgens de voor dergelijke geluidsbronnen meest gebruikelijke methode.

Dit sluit bovendien beter aan bij de mate van detaillering van de overige richtlijnen betreffende de beschrijving van de milieu-gevolgen (par. 3.6.).

OVERZICHT VAN EN COMMENTAAR OP DE
ONTVANGEN INSPRAAKREACTIES.

I. Algemeen

In deze bijlage wordt een overzicht gegeven van de reacties die zijn binnengekomen.

De reacties bevatten een veelheid aan ideeën, meningen, suggesties, etc., welke evenwel niet altijd betrekking hebben op het milieu.

Omdat diverse aspecten in meerdere reacties worden aangehaald en een afzonderlijke behandeling van elke inspraakreactie tot dublures zou leiden, is gekozen voor een overzicht van de onderwerpen die in de reacties worden genoemd.

Onder II is eerst een genummerd overzicht opgenomen van de insprekers. Onder III zijn de inspraakreacties en het commentaar daarop weergegeven. In de eerste kolom van de tabel wordt telkens de essentie van de reactie(s) kort samengevat, uitgesplitst naar te onderscheiden "milieu-aspecten". In de tweede kolom wordt aangegeven, door wie de betreffende reacties zijn ingebracht.

De nummers stemmen overeen met de onder II vermelde lijst van insprekers. In de derde kolom zijn de reacties van commentaar voorzien.

Veel in de inspraak genoemde aspecten zijn in de richtlijnen verwerkt. Veelal is dan ook volstaan met het verwijzen naar de desbetreffende paragraaf/richtlijn.

Alleen in die gevallen, dat in de hoofdtekst nog niet is ingegaan op het naar voren gebrachte aspect, is in de derde kolom een nader commentaar opgenomen.

II. LIJST VAN INSPRAAKREACTIES

<u>NR.</u>	<u>DATUM</u>	<u>PERSOON OF INSTANTIE</u>
1	18-02-1987	H.J. Stevens, Hooghalen
2	19-02-1987	Koninklijke Nederlandse Vereniging voor Luchtvaart
3	09-02-1987	J.J. Boslooper, J. Freyters, Hooghalen
4	17-02-1987	G. Meyer, Assen
5	23-02-1987	Vereniging voor Dorpsbelangen, Hooghalen
6	23-02-1987	K. Hoekstra, A. Hoekstra-van Meurs, Hooghalen e.o.
7	24-02-1987	Antimilitaristisch Onderzoekskollecief "AMOK-Noord", Groningen
8	26-02-1987	Werkgroep Agrarisch Belang "De Haar", Hooghalen
9	26-02-1987	Nederlandse bond van plattelandsvrouwen, Hooghalen
10	25-02-1987	Boermarke Laaghalen, Hooghalen
11	19-02-1987	A. Hut, Hooghalen
12	18-02-1987	B. Nijmeyer, A. Nijmeyer-Otten, Hooghalen
13	26-02-1987	Milieuraad Drenthe, Assen
14	26-02-1987	Stichting "Het Drents Landschap"
15	27-02-1987	Rijkswaterstaat, Directie Drenthe
16	25-02-1987	Komitee Natuur onder Vuur, Utrecht
17	27-02-1987	Stichting Natuur en Milieu, Utrecht
18	27-02-1987	Drents Landbouw Genootschap, Afd. Hooghalen/Hijken
19	28-02-1987	Stichting Circuit van Drenthe, Assen
20	26-02-1987	Motorclub "Assen en Omstreken", Assen
21	27-02-1987	Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging, Amersfoort
22	17-02-1987	Protestants Christelijke Basisschool, Hooghalen.

INHOUD INSPRAAKREACTIES "DE HAAR"	INSPRAAKREACTIE	COMMENTAAR
<u>ALGEMENE OPMERKINGEN/PROCEDURE</u>		
1. Volgens diverse insprekers is de afbakening van het onderzoeksgebied in de m.e.r.-startnotitie principieel onjuist, omdat aan de noordelijke zijde het T.T.-circuit wel als grensbepalend wordt beschouwd, maar de woonhuizen en landbouwbedrijven aan de zuidelijke zijde niet. Goede beargumentering in deze ontbreekt. Het onderzoeksgebied dient derhalve te worden uitgebreid met de Noord-Oostelijke lus.	1, 3, 5, 8, 9, 10, 12, 22.	Zie paragraaf 2.2 en 3.3.2.2
2. Gewezen wordt op het feit dat de nul-variant alsnog als een reëel te beschouwen alternatief dient te worden opgenomen, omdat indertijd t.b.v. de locatiekeuze nooit een milieu-effectenonderzoek heeft plaatsgehad.	7, 16.	De besluitvorming omtrent de locatiekeuze van het EOT De Haar heeft plaatsgevonden in het Structuurschema Militaire Terreinen, dat de PKB-procedure heeft doorlopen. De thans in gang gezette m.e.r.-procedure is bedoeld om de begrenzing en de inrichting van het EOT nader te bepalen.
3. Gewezen wordt op de volgorde waarin de varianten in de m.e.r.-startnotitie zijn opgenomen. Deze volgorde suggereert een prioriteitsvolgorde waarbij de milieuvriendelijke en de nul-variant pas op de laatste plaats komen.	7, 16.	De volgorde waarin de varianten in de startnotitie zijn vermeld, houdt geen prioriteitsvolgorde in. Wel moet worden opgemerkt dat het nul-alternatief uitsluitend wordt beschouwd als een referentiekader voor de overige varianten (zie ook opmerking nr. 2 hierboven).
4. De m.e.r. dient zich te beperken tot de milieu-effecten opdat beoordeling van de varianten op enkel dit aspect mogelijk wordt.	8, 16.	De m.e.r. zal hoofdzakelijk betrekking hebben op de milieu-effecten. In paragraaf 3.6. is een opsomming gegeven van de in deze m.e.r. te onderzoeken aspecten.
5. Gewezen wordt op het feit dat te weinig nadruk wordt gelegd op de "voorbeeld-status" van de diverse varianten. De startnotitie MER mag geenzins bepalend zijn voor de begrenzing van het oefenterrein, omdat zij enkel de milieu-aspecten in beschouwing neemt.	8.	De in de startnotitie aangegeven alternatieven dienen als uitgangspunt voor de te onderzoeken milieu-effecten doch zijn niet bepalend voor de uiteindelijke begrenzing en inrichting van het oefenterrein. Bij de besluitvorming omtrent de begrenzing en inrichting van het EOT spelen ook vele andere aspecten een rol (zie ook paragraaf 2.3.).
6. De m.e.r.-procedure dient zo spoedig mogelijk doorlopen te worden om onzekerheden t.a.v. de toekomstige ontwikkelingen zoveel mogelijk te beperken.	9.	De m.e.r.-procedure zal voortvarend en met de nodige zorgvuldigheid worden doorlopen. Waar in de Wettelijke regeling van de m.e.r. termijnen zijn gesteld, zal daarvan worden uitgegaan.
7. Gewezen wordt op de tekst "Structuurschema Militaire Terreinen", deel d, betrekking hebbende op "De Haar". Deze dient als bijlage in de m.e.r.-startnotitie te worden opgenomen.	11.	De startnotitie is op 22 januari 1987 gepubliceerd en kan als zodanig niet worden gewijzigd. Wel dient het SMT als uitgangspunt voor deze m.e.r.-procedure. In het op te stellen MER zal aan de uitspraken in het SMT aandacht moeten worden geschonken (zie paragraaf 3.2.1.).
8. Voorgesteld wordt om in de m.e.r.-procedure "De Haar" mogelijkheden op te nemen voor een tweede EOT, als alternatief voor een mogelijke vestiging te Anloo.	13, 17.	De m.e.r.-procedure voor de inrichting van het EOT De Haar dient zich te bewegen binnen de uitgangspunten van het SMT. (zie ook het commentaar bij de opmerkingen 2 en 7).
9. In diverse reacties wordt gewezen op de voorwaarde van de gemeente Beilen max. 100 ha voor het oefenterrein beschikbaar te stellen.	3, 5, 9, 10, 12, 18.	In paragraaf 2.2. is de regeringsuitspraak dat het EOT De Haar zo veel mogelijk in het noorden zal worden gesitueerd, nogmaals herhaald.
10. Gewezen wordt op het feit dat ook voor de zandwinplaats alternatieve locatie-mogelijkheden dienen te worden opgesteld.	5.	Zie paragraaf 2.2. en 3.3.2.2.
11. Enkele conclusies uit onderzoeken verricht door NRLO en RYP zijn volgens een inspreker onjuist geïnterpreteerd.	16.	Bij de globale beschrijving van de effecten van militair gebruik, zoals opgenomen in de startnotitie, is zo goed mogelijk aangesloten bij bekende onderzoeksresultaten. Overigens zal, juist in het kader van deze m.e.r., naar bepaalde aspecten nader onderzoek moeten plaatsvinden.

INHOUD INSPRAAKREACTIES "DE HAAR"	INSPRAAKREACTIE	COMMENTAAR
<u>OPMERKINGEN M.B.T. GEBRUIK EN INRICHTING</u>		
12. Opgemerkt is, dat bepaalde varianten resulteren in een grotere oefentechnische bruikbaarheid van het oefenterrein dan andere varianten.	3, 5.	De oefentechnische bruikbaarheid is één van de aspecten die in de besluitvorming omtrent begrenzing en inrichting van het EOT zullen worden meegewogen. De in de startnotitie aangegeven varianten zijn in beginsel alle bruikbaar als oefenterrein.
13. Gewezen wordt op mogelijkheden om de zandwinplaats bij het oefenterrein te betrekken. Daarbij dient een alternatieve locatie van de zandwinplaats weer ter discussie te worden gesteld.	5.	Zie paragraaf 2.2. en 3.3.2.2.
14. Kan in de toekomst, als gevolg van nieuwe technologische ontwikkelingen zoals de simulator, worden volstaan met kleinere oefenterreinen ?	18.	Mogelijke ontwikkelingen in de oefentechnische behoefte van de krijgsmacht zullen in het MER moeten worden aangegeven (zie paragraaf 3.2.1.).
15. Waartoe dient de zone van 1500 m. met vrij zicht, welke rondom het oefenterrein zal worden aangelegd ? Behoort deze zone tot het eigenlijke oefenterrein ?	11.	Deze zone dient om richtoefeningen met boordwapens te kunnen uitvoeren en maakt geen deel uit van het oefenterrein.
16. Gewezen wordt op de mogelijkheid bepaalde gebruiksmogelijkheden c.q. inrichtingsvarianten geen doorgang te laten vinden indien dit te veel milieu-effecten te weeg zal brengen.	16.	Zie het commentaar bij opmerking nr. 12.
17. Moet binnen de m.e.r.-procedure het gebruik van het terrein als OOT specifiek ter discussie worden gesteld ?	16.	Het OOT-gebruik is een essentiële functie van het EOT De Haar en staat als zodanig niet ter discussie. Overigens zullen de effecten van dit gebruik relatief beperkt zijn.
<u>OPMERKINGEN M.B.T. MILIEU-EFFECTEN</u>		
BODEM EN GRONDWATER		
18. Wat zijn de gevolgen van de aanwezigheid van het oefenterrein in het algemeen en de zandwinplaats in het bijzonder voor de waterhuishouding en bodemgesteldheid in de omgeving ?	4, 5, 8, 10, 13, 14, 16, 17.	Zie paragraaf 3.6.3.
19. Wat zijn de gevolgen van een eventueel veranderde bodemgesteldheid voor aangrenzende opstallen ?	4.	Zie paragraaf 3.6.3.
20. Welke effecten zal verontreiniging van het oefenterrein door gebruik hebben op de omgeving (b.v. verontreiniging door bemesting, gebruik bestrijdingsmiddelen, munitie etc.) ?	13.	Zie paragraaf 3.6.3.
LANDSCHAP		
21. Is het mogelijk om landschappelijk waardevolle terreindelen binnen het oefenterrein in tact te laten ?	11.	Zie paragraaf 3.6.4.
22. Wat zijn de gevolgen van aanwezigheid van het oefenterrein voor het aangrenzende, landschappelijke waardevolle Witterveld en Beekdal ?	11, 13, 14.	Zie paragraaf 3.6.4.
VEGETATIE		
23. Verzocht wordt om een inventarisatie te maken van de bijzondere vegetatie in het onderzoeksgebied.	11.	Zie paragraaf 3.5. en 3.6.6.
FAUNA		
24. Verzocht wordt een inventarisatie te maken van de fauna (in het bijzonder het vogelbestand) in het onderzoeksgebied.	11.	Zie paragraaf 3.5. en 3.6.7.

INHOUD INSPRAAKREACTIES "DE HAAR"	INSPRAAKREACTIE	COMMENTAAR
GELUID EN TRILLINGEN		
25. Wat zijn de gevolgen van het gebruik van het oefenterrein (en de daaruit resulterende aan- en afvoertransporten) voor het geluids-overlast in de woonomgeving ?	3, 5, 9, 11, 16.	Zie paragraaf 3.6.8. en 3.6.9.
26. Welke geluidnivellerende maatregelen zullen er getroffen worden t.b.v. de omgeving van het oefenterrein ?	11.	Zie paragraaf 3.6.8.
VEILIGHEID EN VOLKSGEZONDHEID		
27. Wat zijn de gevolgen van het gebruik en inrichting van het oefenterrein voor de leefgemeenschappen Hooghalen en Laaghalerveen ?	1, 6.	Bij de beschrijving van de milieu-effecten zullen ook de consequenties voor het omringende gebied moeten worden betrokken (zie ook paragraaf 3.5.).
STOFONTWIKKELING		
28. Welke hinder zal de omgeving ondervinden van de stofontwikkeling op het oefenterrein ?	3, 5, 9, 16.	Zie paragraaf 3.3. en 2.5.
INDIRECTE GEVOLGEN EN GEVOLGEN VAN SECUNDAIRE ACTIVITEITEN		
29. Wat zijn de gevolgen van het gebruik van het oefenterrein voor de regionale lucht-sport op het Witterveld ?	2.	Blijkens het SMT zal het Witterveld in de huidige staat worden gehandhaafd. Het EOT De Haar zal derhalve geen consequenties hebben voor de op het Witterveld plaatsvindende activiteiten.
30. Gewezen wordt op de nadelige effecten van het mogelijk recreatieve gebruik van de zandwinplaats voor de omringende landbouwbedrijven.	4, 11.	Zie paragraaf 3.6.9.
31. De recreatieve ANWB-route "Noordenveld" wordt met sluiting van de Haarweg minder interessant.	11.	Blijkens informatie van de stichting TT van Drenthe zal het TT-circuit permanent gesloten worden voor het openbaar verkeer. In hoeverre de Haarweg afgesloten zal worden wordt nader onderzocht in het kader van de algehele verkeersproblematiek welke samenhangt met de realisering van het EOT.
32. Kan de jacht in het onderzoeksgebied gehandhaafd blijven na ingebruikneming als oefenterrein ?	21.	Andere vormen van gebruik van het oefenterrein, waaronder de jacht, zullen aan de orde komen in het kader van de opstelling van een beheersplan voor het terrein.
33. Gevraagd wordt naar mogelijkheden in de directe nabijheid van het TT-circuit om andere (aan de motorsport gelieerde) lawaaisporten te kunnen beoefenen. Gezien de expansiemogelijkheden rondom het circuit komt alleen de oostzijde hiervoor in aanmerking.	19, 20.	Bij recreatief medegebruik van het EOT De Haar wordt vooral gedacht aan vormen van extensieve recreatie. Voor lawaaisporten valt, behalve aan de oostzijde van het TT-circuit, ook te denken aan het gebied binnen het circuit.
34. Gewezen wordt op de mogelijke gevaren voor motorcoureurs veroorzaakt door vogels aangehouden door een mogelijk nabij gelegen waterplas.	19.	Bij de uiteindelijke keuze van de situering van de eventuele zandwinplaats binnen het EOT, zal dit mogelijke effect worden meegewogen.
OPMERKINGEN M.B.T. OVERIGE EFFECTEN		
VERKEERSTECHNISCHE EFFECTEN		
35. In diverse reacties wordt gewezen op het belang van een snelle en (verkeers)veilige ontsluiting van de omgeving na inrichting en in gebruikstelling van het oefenterrein.		
1. Ontsluiting van de leefgemeenschap Laaghalerveen richting Assen: in de reacties worden twee verschillende opties naar voren gebracht.	5, 9, 10, 15, 11, 22.	Zie commentaar bij opmerking nr. 31.
2. Ontsluiting van de omringende landbouwgronden.	4, 8, 10.	Zie commentaar bij opmerking nr. 31.

INHOUD INSPRAAKREACTIES "DE HAAR"	INSPRAAKREACTIE	COMMENTAAR
3. Ontsluiting van recreatieve voorzieningen zoals het TT-circuit. In de reacties wordt gewezen op bestaande plannen/overleg omtrent verbetering van de ontsluiting van het TT-circuit.	15, 19.	Ontwikkelingen op en nabij het TT-circuit zullen bij de planvorming van het EOT in beschouwing worden genomen.
36. Ten behoeve van de verkeersveiligheid wordt er op gewezen dat het oefenterrein in het algemeen en de zandwinplaats in het bijzonder (indien recreatief gebruikt) onttrokken dienen te worden aan het oog van de weggebruikers van het omringende wegennet .	15.	Bij de aanleg van een zandwinplaats zal een landschappelijke inpassing plaatsvinden. Daarbij zal ook het aspect verkeersveiligheid een rol spelen.
SOCIAAL-ECONOMISCHE EFFECTEN		
37. Gewezen wordt op de nadelige effecten van het gebruik en inrichting van het oefenterrein op de bedrijfsvoering van landbouwbedrijven in de omgeving.	4, 10.	Zie paragraaf 3.6.9.
38. Diverse insprekers achten het onaanvaardbaar dat de draagkracht van leefgemeenschappen (Laaghalerveen) voor voorzieningen zoals winkels en scholen nog verder afneemt omdat woningen voor het oefenterrein moeten verdwijnen.	3, 5, 11, 12, 22.	Getracht zal worden te vermijden dat woningen moeten verdwijnen voor het oefenterrein.
39. Wat zullen de effecten zijn van gebruik en inrichting van het oefengebied op de waarde van omringende woningen ? Welke vergoedingen zullen in het vooruitzicht worden gesteld ?	3, 6, 12.	Eventuele waardevermindering van onroerend goed zal aan de orde kunnen komen in het kader van planschade ex art. 49 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening.
40. Gewezen wordt op de bestaande ruilverkavelingsplannen die voor het betrokken gebied zijn ingediend. De MER dient deze plannen te betrekken in het onderzoek en dient zonodig nieuwe varianten te ontwikkelen.	8, 9, 18.	Zie paragraaf 2.3.
41. In reacties wordt gevraagd naar compenserende maatregelen in de vorm van het scheppen van werkgelegenheid, woningbouw en aanleg van recreatieve voorzieningen indien de om het oefenterrein liggende leefgemeenschappen schade wordt toegebracht.	5.	In het kader van de nadere besluitvorming omtrent de begrenzing en inrichting van het EOT zal uiteraard worden getracht om schade aan omliggende leefgemeenschappen zo veel mogelijk te voorkomen. Zie ook het commentaar bij de opmerkingen nr. 38 en 39.